

Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (DS 2021:7)

Ställd till Socialdepartementet

Barnrättsbyrån har beretts möjlighet att inkomma med ett remissvar på promemorian som syftar till att stärka principen om barnets bästa och säkerhetsställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som vårdas enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och socialtjänstlagen (SoL). Barnrättsbyrån yttrar sig med utgångspunkt i vårt uppdragsarbete med barn och unga samt barns rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Inledning

Barnrättsbyrån välkomnar en översyn gällande upphörande av vård enligt LVU med uppdraget att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas. Barn som är placerade med vård enligt LVU är en särskilt sårbar grupp och vi har under lång tid sett hur barn far illa, både vid inledande av vård enligt LVU, under vårdtiden samt vid upphörande av vård. Ur ett placerat barns perspektiv kan vi se att de system och de juridiska verktygen som finns för att skydda inte är anpassade efter vad som är bäst för barnet. Det är inte ovanligt att barn hamnar i obegripliga, svåra och ibland livsavgörande situationer då vård enligt LVU upphör. En översyn är därmed av största vikt och det finns behov av konkreta förslag som stärker barnets rättigheter vid upphörande av vård enligt LVU. Barnrättsbyrån hade dock önskat att utredaren för denna utredning hade getts möjligheter redan i direktiven att gå tillbaka till 2015 års LVU-utredning, som till skillnad från denna promemoria hade ett tydligt barnrättsperspektiv och dessutom träffade en mängd barn och unga för att få med deras perspektiv av vad det innebär att vårdas enligt LVU. Det förslag som lades 2015 om att göra om LVU så att den innehåller ett inledande kapitel som anger syftet med lagen samt vilka grundläggande rättigheter barnet eller den unge har under vårdens genomförande, är något som vi anser bör tas vidare. Genom en inledande rättighetslista blir det enklare för berörda barn och unga att ställa krav på insatserna och vara delaktiga i sin egen vård.

Den nu aktuella promemorian föreslår flera viktiga förändringar där vi särskilt vill lyfta fram socialnämndens möjlighet att följa upp barns situation efter att en placering upphört samt ambitionen att stärka barnets bästa, även om vi hade önskat att utredaren hade kommit till andra slutsatser gällande barnets bästa.

Trots att principen om barnets bästa idag regleras i inledande bestämmelserna i LVU ser vi stora brister som inte är förenligt med vad som är det bästa för barnet. Vi ser hur lagen som finns till för att skydda barn också skapar otrygghet och osäkerhet. Här behövs en förändring med en tydligare inriktning på barnet som rättssubjekt. Barnrättsbyrån ser därför att barnets bästa som eget rekvisit behöver lyftas in i lagstiftningen både vid inledande och avslutande av vård enligt LVU.

BARNRÄTTSBYRÅN.

Vi saknar en djupgående analys kring både flyttningsförbud och vårdnadsöverflytt. Innan förslag ges om förstärkt lagstiftning behöver vi förstå orsakerna till att vårdnadsöverflytt inte används i den omfattning som skulle behövas. I vår kontakt med familjehem lyfter de ofta behovet av långsiktigt stöd samt att inte ensamma förhålla sig till vårdnadshavare som anledningar till att de önskar fortsatt placering genom socialnämnden och avvaktar vårdnadsöverflytt. På samma sätt ser vi hur flyttningsförbud inte är tillräckligt utrett. Precis som promemorian lyfter finns skäl att anta att socialnämnden inte överväger flyttningsförbud i den utsträckning lagstiftningen ger utrymme för med anledning av det stora antal barn som är placerade i familjehem och de relativt få antal domar om flyttningsförbud som går att finna.

9.2.1 Bedömning: Barnets bästa bör inte utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra.

Barnrättsbyrån håller inte med om utredarens bedömning om att barnets bästa inte bör utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra. I promemorian lämnas förslag som ska syfta till att stärka principen om barnets bästa. Bedömningen görs att barnets bästa inte bör utgöra ett självständigt rekvisit utan att principen om barnets bästa istället stärks genom förslag om att de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett *varaktigt och genomgripande* sätt (21§ LVU) samt att socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om *flyttningsförbud* (24§ LVU) vid övervägande eller prövning om vård enligt LVU fortfarande behövs.

Barnrättsbyrån vill här lyfta att flyttningsförbud inte är en långsiktig eller hållbar lösning för barn. Det är ett viktigt verktyg att använda vid upphörande av vård enligt LVU där barnet fått starka band till det hem där det vistas och där en återförening med vårdnadshavarna behöver anpassas till en takt utifrån vad som är bäst för barnet t.ex. att barn och vårdnadshavare får stöd från socialtjänsten under en övergångsfas.

Tvångsvård enligt LVU syftar till skydd och stöd för barn som riskerar att fara illa. Att rycka upp ett barn från ett familjehem där barnet knutit starka band och som är barnets trygga punkt skulle även kunna ses strida mot själva syftet med lagstiftningen. Även då principen om barnets bästa är reglerad i de inledande bestämmelserna i LVU, ser vi hur vård enligt LVU allt för ofta styrs utifrån ett föräldraperspektiv, där barn ofta hamnar i obegripliga och svåra situationer, i synnerhet då vård enligt LVU ska upphöra. Barnrättsbyrån vill här lyfta vikten av en översyn av LVU lagstiftningen som helhet med ett förstärkt barnperspektiv, liknande LVU utredningen som gjordes 2015 (SOU 2015:71). LVU utredningen gav förslag på en helt ny lag med förslag om att barnets bästa ska lyftas in som ett eget rekvisit vid upphörande av vård enligt samma lag. Genom att föra in barnets bästa som självständigt rekvisit görs prövningen om vård ska upphöra i två steg. Först en prövning i förhållande till de ursprungliga skälen till omhändertagandet. I ett andra steg ska det prövas om det är till barnets bästa att vården upphör. Vid bedömningen ska det särskilt fästas vikt vid:

- barnets inställning,
- om barnet sedan låg ålder eller under lång tid vårdats i familjehemmet,
- barnets umgänge med och relation till vårdnadshavarna, samt

- om barnet har en nära relation till familjehemsföräldrarna och en god förankring i sin sociala miljö.

I promemorian tar utredaren istället upp försvårande omständigheter lagstiftningsmässigt att lyfta in barnets bästa som självständigt rekvisit. Barnrättsbyrån håller dock inte med om att det blir svårt för domstolen och socialnämnden att objektivt slå fast vad som är barnets bästa, i varje fall inte svårare än andra typer av bedömningar som socialnämnd och domstol har att ta ställning till. Det finns vägledning att finna kring hur en sådan bedömning ska göras, både från Barnombudsmannen och från praxis, se t.ex. HD Mål nr Ö1020-20 samt MIÖD Mål nr UM 2944-20. Att föra en argumentation som utredaren gör här är anmärkningsvärt med tanke på att barnkonventionen nu är lag sedan mer än ett år tillbaka.

I fråga om flyttningsförbud eller vårdnadsöverflytt görs även här en bedömning om det är för barnets bästa där socialnämnden och domstolens uppfattning, antaganden samt bedömningar blir avgörande. Barnrättsbyrån ser inte heller att införande av barnets bästa som självständigt rekvisit självklart strider mot artikel 8 i Europakonventionen så som utredaren har anfört. Europadomstolen har i sin praxis vidgat synen på familj från att skydda familjemedlemmar med biologiska band till att även skydda det faktiska familjelivet som också kan inkludera relationen mellan familjehemsföräldrar och placerade barn ^[1]. Däremot ser Barnrättsbyrån att barnets bästa som rekvisit vid vårdens upphörande för med sig en otydlighet då förutsättningar för inledande av vård, dvs. de krav som uppställs för att besluta om tvångsvård enligt 2§ LVU, inte hänger samman med ett införande av nytt rekvisit vid upphörande av vård. Barnrättsbyrån vill dock poängtera vikten av att i stället för att utesluta barnets bästa som självständigt rekvisit utreda hur både inledande av vård samt avslutande av vård enligt LVU kan vara sammanhållen, begriplig och rättssäker. Barnrättsbyrån föreslår att barnets bästa som självständigt rekvisit lyfts in både vid inledande av vård och vid avslutande av vård. Detta skulle kunna bidra till att förtydliga att vård enligt LVU ska utgå från vad som är bäst för den unge. Prövningen som ska göras vid både inledande och upphörande av vård görs då i två steg. Först en prövning i förhållande till skälen till omhändertagandet. I ett andra steg ska en prövning göras om det är till barnets bästa.

Barnrättsbyråns förslag: Vidare utreda frågan om att lyfta in barnets bästa som eget rekvisit vid både inledande samt vid upphörande av vård enligt LVU.

^[1] Council of Europe, European Court of Human Rights, Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights – Right to respect for private and family life, home and correspondence, updated on 31 August 2019, s. 54 ff.

9.3.1 Förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande för att vård enligt 2§ LVU ska kunna upphöra.

Barnrättsbyrån tillstyrker förslaget om att förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande för att vård enligt 2 § LVU ska kunna upphöra, men hade önskat att utredaren hade förtydligat och ställt krav på hur barnets egen inställning i samband med avslutande av vård enligt LVU ska vägas in och beaktas. Enligt förslaget om att förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande så kodifieras redan befintlig praxis

vilket vi menar är bra. Samtidigt leder förslaget inte till någon förbättring för det enskilda barnet som vårdas med stöd av LVU. Barnrättsbyrån menar att barnets rätt i samband med avslutande av vård behöver stärkas upp och att så inte görs i den omfattning som behövs med det här förslaget.

Vi ser dessutom med oro på att det enbart är vid avslutande av vård enligt den 2 § som förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande. Vår erfarenhet är att socialnämnderna många gånger inte placerar barn med stöd av 2 § utifrån brister i hemmiljön, utan istället väntar in och i ett senare skede placerar med anledning av barnets eget beteende och med stöd av 3 §. Anledningen till detta kan vara att det är svårare att få igenom en placering utifrån 2 § i rätten. Vår erfarenhet från de barn och unga vi möter är att de agerar ut som en sista åtgärd för att bli hörda. Men att detta många gånger föregås av någon form av omsorgsbrist eller annan problematik i hemmiljön. Barnrättsbyrån menar därför att socialnämnderna, i samband med upphörande av all vård enligt LVU, bör ges utrymme att utreda den hemmiljö som barnet ska komma tillbaka till. Fokus bör vara att säkerställa en trygg, stabil och fungerande miljö för barnet. I ett sådant sammanhang menar vi att det även behöver finnas ett fullgott stöd till de biologiska föräldrarna under placeringstiden, i samband med hemflytt och den närmsta tiden efter hemflytt.

9.4.1 En skyldighet för socialnämnden att överväga flyttningsförbud vid övervägande eller prövning av upphörande av vård bör införas

Barnrättsbyrån avstyrker förslaget om att socialnämnden när barn är placerade i enskilt hem och socialnämnden överväger om vård enligt LVU eller socialtjänstlagen om den unge fyllt 15 år, fortfarande behövs eller prövar om vård enligt LVU ska upphöra, ska överväga om det finns skäl för flyttningsförbud. I grunden handlar flyttningsförbud om att säkra upp ett avslut av tvångsvård där fokus ligger på att barnet ändå i slutändan ska hem till sina vårdnadshavare, detta för att avslutet inte ska bli för abrupt för barnet. Utredaren har inte gjort någon djupare analys av varför detta institut används så sällan idag. Vi hade önskat att barn som själva berörs av förslaget samt de socialchefer, socialsekreterare samt socialnämnd som ska tillämpa lagförslagen i denna utredning hade tillfrågats om detta för att kunna lägga fram bättre förslag som är mer förankrade i praktiken. Att fatta beslut om flyttningsförbud i samband med varje övervägande om fortsatt vård, kan medföra ett komplicerat arbetssätt för socialtjänsten där alltför många institut ska användas samtidigt.

Det är dessutom oklart hur detta övervägande ska gå till rent praktiskt. I grunden handlar ett flyttningsförbud om att barnet till slut ska flytta hem. Som vi förstår denna utredning är tanken framöver att flyttningsförbud ska användas istället för att göra en barnets bästa bedömning vid avslut av tvångsvård och som ett sätt att ge mer tid till en eventuell vårdnadsöverflytt. Men om en ansökan om vårdnadsöverflytt görs och drar ut på tiden – vad kan barnet hamna i för situation då? Om ett nytt övervägande om flyttningsförbud ska övervägas var tredje månad kan det innebära extrema påfrestningar för barnet och skapa en otrygg situation där barnet tvingas leva i limbo om ett för barnet väldigt avgörande beslut med stora konsekvenser för hela hens livssituation. Det blir dessutom otydligt att socialtjänsten ska jobba med parallella processer och mot olika instanser i samma fråga. LVU i förvaltningsrätt och flyttningsförbud i tingsrätt.

I HFD 2011 ref 13 framgår att det finns ett starkt samband mellan 24 § LVU och 6 kap 8§ föräldrabalken och att båda bestämmelserna syftar till att säkerställa att barnets bästa ska tas till vara i situationer då barnet vistats lång tid i ett familjehem och hunnit få så starka band till detta. Vilket medför att det måste sättas i fråga om inte barnet bör bli kvar i familjehemmet, oavsett orsak till den långa vistelsen, samt att bedömningen ska ske utifrån barnets perspektiv. Vi vet dock att även institutet vårdnadsöverflytt används i liten utsträckning idag.

En bättre ordning hade varit att ett rekvisit om barnets bästa, inklusive delaktighet för barnet, hade fått större genomslag i hela processen, från inledande av tvångsvård till avslut, och att flyttförbudet tas bort som institut och de övervägningar som idag görs i samband med flyttningsförbud istället tas in i bedömningen om 21§ LVU om tvångsvården ska avslutas eller ej. Detta så att det tydliggörs att det vid bedömning av om att tvångsvården ska avslutas, så ska en helhetsbedömning göras, inklusive en barnets bästa bedömning (som vi föreslår ska ingå som rekvisit redan vid beredande av vård), där avslut inte blir aktuellt förrän en säker, trygg och stabil hemgång för barnet kan garanteras.

Att flyttförbud i utredningen läggs som förslag istället för att stärka upp barnets bästa stärker inte barnets rättigheter, istället bidrar det till en oklar situation för alla inblandade, barnet, socialtjänsten, vårdnadshavare samt familjehemmet. Barnet kan dessutom hamna i en situation då de fortsatt bor kvar i familjehem men endast med flyttningsförbud som stöd. Det leder till en otrygghet. De allra mest utsatta barnen, som är föremål för LVU, riskerar att hamna i en situation där både otydlighet och otrygghet skapas, tvärt emot avsikten med att denna utredning tillsattes till att börja med, för att stärka barnets rättsliga ställning och stärka barnets bästa.

Vidare vill vi poängtera barns och ungas rätt till offentligt biträde enligt 39§ LVU, som gäller både vid beredande av vård, omedelbart omhändertagande, upphörande av vård, men även vid flyttningsförbud samt vid beslut kring var vården ska ske och om barnet ska flyttas från det hem hen vistas i. Detta är en rättighet som barn och unga har men som få socialnämnder känner till utöver vid inledande av vård. Utöver att kännedomen om detta är låg vilket leder till att få socialnämnder anmäler behov om biträde till rätten, är det också för barn under 15 år som inte är processbehöriga, också en svårighet praktiskt att få tillgång till sin rätt till offentligt biträde. Vi önskar att denna rätt förtydligas då den också stärker barns rätt till delaktighet i dessa många gånger väldigt svåra och för barnet obegripliga processer.

9.4.2 Kunskapsstöd i fråga om tillämpning av flyttningsförbud

Barnrättsbyrån tillstyrker bedömningen om att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att öka kunskapen om flyttningsförbud och ta fram ett stöd om detsamma. För de fall att utredningens förslag om flyttningsförbud tas vidare har vi i sak har vi inget att erinra oss emot att Socialstyrelsen ges i uppdrag att öka kunskapen om flyttningsförbud och att ett stöd tas fram om möjligheterna till flyttningsförbud. Vi tror dock inte att detta kommer leda till ett ökat barnrättsperspektiv eller ökad stabilitet och trygghet för barnet med flyttningsförbud som institut. Det är enbart en tillfällig lösning för att inte göra en alltför hastig flytt vid ett planerat avslut av tvångsvård. Vi hade önskat att utredaren hade gjort en djupare analys av varför institutet inte används i så stor utsträckning idag. Och om ett

kunskapsstöd i fråga om tillämpning av flyttningsförbud ändå ska tas fram ifrågasätter vi varför detsamma inte görs för vårdnadsöverflytt. Om ett kunskapsstöd ska tas fram vill vi betona vikten av att det tas fram i samarbete med barn och unga som berörs, samt praktiker inom socialtjänsten.

10.1 Särskilt övervägande när barnet har varit placerad i två år

Barnrättsbyrån tillstyrker i sak förslaget om att socialnämnden senast när barnet varit placerad i samma familjehem under två år, särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflytt. Vi vill dock ifrågasätta om detta kommer att leda till en större stabilitet och trygghet för det placerade barnet eller om det verkligen stärker det enskilda barnets rättsliga ställning. Även här saknar vi en djupare analys över anledningarna till att detta institut inte används i större utsträckning idag, både ur placerade barn och ungas perspektiv, ur socialnämndens perspektiv samt familjehemmets perspektiv. Liksom vi lyfte till utredaren under utredningen gång kan detta bland annat handla om från familjehemmets perspektiv, en oro för tvist kring umgänge med de biologiska föräldrarna, att insatser och stöd inte kommer finnas tillgängliga osv.

Även här vill vi lyfta fram att en bättre ordning för att stärka skyddet och stabiliteten för barnet vore att stärka barnets bästa igenom hela processen från beredande av vård till avslut av tvångsvård.

I sak anser vi dock att det är bättre att göra dessa överväganden tidigare än idag, då två år är en väldigt lång tid i ett barns liv, där ett barn hinner knyta an till familjehem och skapa sig ett helt liv med skola, vänner och andra viktiga personer runt sig. Vi vill också här betona barnets självständiga rätt till familjeliv enligt artikel 8 i EKMR (samt artikel 16 i barnkonventionen) där Europadomstolen har betonat att även ett familjehem under vissa omständigheter kan ingå i vad som är barnets faktiska familj som barnet har rätt till skydd för som familjeliv. Vi skulle hellre vilja se en ordning där barnet fick stöd i att, om den vill, hålla kontakt med biologiska föräldrar och syskon, släktingar som föreslogs i 2015 års LVU-utredning.

11.1 En skyldighet för socialnämnden att följa upp den unges situation efter avslutad vård enligt LVU.

Barnrättsbyrån tillstyrker förslaget om att socialnämnden ska följa upp situationen för den som är under 18 år när vård enligt 21 § LVU upphör och i samband med återförening mellan barnet och vårdnadshavare. Däremot saknar vi en riktning i hur denna uppföljning bör se ut och menar att detta behöver förtydligas. Det kan inte anses vara tillräckligt att uppföljning sker enbart genom ett telefonsamtal till vårdnadshavare, vilket enligt vår erfarenhet många gånger är fallet idag. En uppföljning för att säkerställa att barnet har en trygg och stabil situation kräver enligt vår bedömning ett arbete där socialnämnden hälsar på i den hemmiljö där barnet befinner sig för att kunna göra en bedömning av hur barnet har det. Vidare behöver socialnämnden ha samtal med barnet enskilt utan att vårdnadshavare närvarar för att kunna fråga upp om hur de ser på sin egen situation och vad som fungerar och eventuellt inte fungerar. Därav anser vi att det är bra med förtydligandet om att socialnämnden får samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke. Socialnämnden bör också inhämta

relevant information från andra aktörer som till exempel skola och förskola för att kunna få ett så bra underlag som möjligt att ta ställning till.

Vidare menar vi att den föreslagna tidsintervallen på 6 månader efter avslutad vård är en rimlig uppföljningstid. Både utifrån hänsyn till den familj som är föremål för socialnämndens uppföljning, men också utifrån den arbetsbelastning detta kommer att medföra för socialnämnderna. Detta är dock avhängigt att en ordentlig uppföljning görs enligt vårt förslag ovan.

Barnrättsbyrån avstyrker förslaget om åldersgräns på 15 år gällande underrättelse från socialnämnden till barnet om att uppföljning inleds och avslutas. Vi vill poängtera att barn över 15 år har talerätt och därmed ett annat utgångsläge än barn under 15 år när det kommer till att få vara med och tycka och tänka om sin egen situation. Detta bör inte blandas samman med alla barns rätt till information. Vi menar att barn oavsett ålder har rätt att få ta del av information om att uppföljning pågår respektive avslutas, enligt barnkonventionen, t.ex. artikel 12 men även artikel 17 som anger att barn har rätt till information, särskilt sådant som rör barnets välfärd samt fysiska och psykiska hälsa. En sådan bedömning ska såklart göras med hänsyn tagen till barnets ålder och mognad som vid övrig lagstiftning kring barns delaktighet. Exempelvis borde det vara självklart att en 13-åring ska få information om att socialnämnden håller på med en uppföljning kring dess livssituation.

12.6 Socialnämnden bör ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare och föräldrar ska lämna prov för kontroll av drogpåverkan

Barnrättsbyrån tillstyrker den del av förslaget som handlar om att socialnämnderna bör ges befogenheter att besluta om drogtest inför umgänge och inför prövning av om vård enligt 21§ LVU ska upphöra. Detta för att i den utsträckning det är möjligt jobba för att säkerställa att barnen inte hamnar i en otrygg miljö med vuxna som är drogpåverkade.

Däremot vill vi göra ett tillägg till bedömningen om att socialnämnden inte bör ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest i samband med uppföljningsperioden på 6 månader efter vårdens avslutande. Vi menar att om det funnits omsorgsbrister relaterade till missbruksproblematik, som medfört att vård enligt LVU aktualiserats, bör socialnämnden ha möjlighet att begära drogtest även under uppföljningstiden. Detta för att kunna tillförsäkra en trygg och säker hemmiljö för barnet den närmsta tiden efter avslutad vård. Även om detta innebär en inskränkning i rätten till privatliv för föräldrarna menar vi att det bör ställas i proportion till den risk det innebär för ett barn att vistas i en hemmiljö med föräldrar som tidigare använt droger och den risk som därmed finns för återfall. Här menar vi att behovet av att säkerställa att förändringarna fortsättningsvis är varaktiga och genomgripande väger tyngre än föräldrarnas rätt till integritet.

12.7 Överklagande av beslut att lämna prov.

Barnrättsbyrån tillstyrker förslaget om att Socialnämndens beslut om att en vårdnadshavare eller en förälder ska lämna prov för kontroll av påverkan av alkoholhaltiga drycker, narkotika m.m. ska kunna överklagas.